
Saksnr: 2021/2200-13
Saksbehandlar: Anna Elisa Trytii

Saksgang

Utval	Utv.saksnr.	Møtedato
Hovudutval for kultur, idrett og integrering		12.10.2021
Fylkesutvalet		20.10.2021
Fylkestinget		15.12.2021

Magnus Lagabøtejubileum 2024 - Landslova 750 år

Forslag til innstilling

1. Vestland fylkeskommune vedtek at det vert skipa eit jubileum for Landslova 750 år i 2024, med fokus på lovskapingsprosessen frå Kristenretten til Landslova og med aktualisering til notida.
2. Forslag til tiltak i jubileet og organisasjonsmodell skissert i forprosjektrapport for Magnus Lagabøtejubileum (vedlagt) vert lagt til grunn.
3. Vestland fylkeskommune inviterer inn partnerar og set ned jubileumskomite med fylkesordføraren som leiar.
4. Partnerane deltek med eigne ressursar og det vert føresett at budsjett og finansiering vert følgd opp i samarbeid mellom stat, fylkeskommune, kommunar, partnerar og eventuelle private gjevarar. Partnerar må ta formell stilling til deltaking i eigne organ.
5. Finansieringsbehov vert handsama som del av det årlege arbeidet med økonomiplan og budsjett.

Samandrag

Saka gjeld oppstart, innhald og organisering av Magnus Lagabøtejubileum 2024-Landslova 750 år.

Fylkesutvalet vedtok i mars 2021 i PS35/2021 å setje i gong forprosjekt for å greie ut om grunnlaget er til stades for eit jubileum med markeringar i Bergen og ulike stader i Vestland fylkeskommune. Jubileet er knytta til at det i 2024 er 750 år sidan Magnus Lagabøte si landslov vart ferdigstilt i Bergen, for så å verte vedteken på dei fire lagtinga i riket. Dette var den tredje riksdekkande lovboka i Europa, av totalt fire i høg- og seinmellomalderen.

Leiar for styringsgruppa for forprosjektet, som har hatt tre møte, har vore fylkesdirektør for kultur, idrett og inkludering. I gruppa har Bergen kommune, Bymuseet, Universitetet i Bergen, Mellomalderklynga, Høgskulen på Vestlandet og Statsforvaltaren teke del.

I tråd med mandatet for forprosjektet har styringsgruppa skissert formål og grunngjeving for jubileet, drøfta innhald og moglege tiltak, aktualisering og historiebruk og diskutert partnarar, rolleavklaring, organisering og finansiering.

Som kjerne i det faglege innhaldet i jubileet, foreslår forprosjektet jubileumsutstilling på Bymuseet, internasjonal forskningskonferanse og skulesatsing. Elles er det ønskeleg med eit jubileumsting, og iverksetting av ei rekke kulturarrangement i by og bygd.

Jubileet vil gje kunnskapar om ein viktig statsbyggande tidsperiode i norsk og europeisk historie og gje høve til refleksjonar over styringssystemet i vår eiga samtid - demokratiet sine vilkår globalt og lokalt. Ei kritisk kulturforståing er avgjerande viktig for å utforske identitetar og fremje inkludering. Fylkesrådmannen vil understreke at alle har rett til å kjenne si eiga fortid, difor er eit internasjonalt blick viktig å ha med i jubileet.

Det står enno att ei utdjupande utvikling av budsjett og plan for gjennomføring. Dette treng større merksemd og lyt kome fram til Fylkesutvalet som eiga sak. Det er stor interesse for deltaking i jubileet frå fleire av mellomalderstadene i fylket, frå Agatunet og Gulatinget, til Moster og Sunnfjord for å nemne nokre.

Når det gjeld organisering, er ulike selskapsformer vurdert. Styringsgruppa for forprosjektet ser det som mest tenleg at fylkeskommunen med eigne ressursar og deltaking frå partnarar leier førebuingar og gjennomføring. Det vert ikkje tilrådd å opprette eit eige selskap/AS. Dette tyder at også partnarar lyt stille opp med ressursar ved gjennomføring av jubileet.

Fylkeskommunedirektøren vil særleg gjere merksam på naudsynt finansiering av jubileumsutstillinga, som førebels er berekna til 7-9 millionar kroner. Fylkesrådmannen ser jubileet som eit nav for å utvikle mellomaldersatsingar i kulturliv og reiseliv, med tett kopling mellom forskningsmiljøa, ABM-institusjonar og øvrig samfunnsliv.

Rune Haugsdal
Fylkeskommunedirektør

Per Morten Ekerhovd
avdelingsdirektør

Saksframlegget er godkjent elektronisk og har difor inga handskriven underskrift

Vedlegg

1 Rapport forprosjekt: Magnus Lagabøte. Jubileum 2024

Saksutgreiing

Bakgrunn for saka

Fylkesutvalet vedtok i mars 2021 å gjennomføre eit forprosjekt for å greie ut om det er grunnlag for eit Magnus Lagabøtejubileum i 2024, jf PS35/2021. Jubileet er knytta til at det i 2024 er 750 år sidan Magnus Lagabøte si landslov vart ferdigstilt i Bergen, for så å verte vedteken på dei fire lagtinga i riket. Dette var den tredje riksdekkande lovboka i Europa, av totalt fire i høg- og seinmellomalderen. I 2024 skal også 1000-årsjubileet for Kristenretten på Moster markerast med eit riksdekkande jubileum. Det er i forprosjektrapporten til Magnus Lagabøtejubileet lagt stor vekt på den samanhengande lovskapingsprosessen frå Mostertinget til Magnus Lagabøte si lovgjeving. Eit utstrakt samarbeid med Gulatinget og Kristenrettjubileet er sjølv sagt.

I forprosjeket legg ein til grunn at universitets- og høgskulesektoren (UiB og HVL), arkiv-, bibliotek og museumsinstitusjonane (ABM) utviklar eit kunnskaps- og formidlingsgrunnlag for kunst- og kulturarrangement og undervisning i skulane. Her vil også aktørar som Raftostiftelsen, kyrkje- og trussamfunn, kommunar og kultur- og reiselivsinstitusjonar kunne verte invitert inn som deltakarar.

Det har like sidan 2012 vore teken initiativ frå Universitetet i Bergen for å få i stand eit nasjonalt og internasjonalt retta jubileum i 2024 for Magnus Lagabøte si landslov. Hordaland fylkeskommune deltok på eit stort oppstartmøte i 2012, med tverrfagleg deltaking frå Trondheim, Oslo og Bergen. Av ulike årsaker delte dette arbeidet seg opp i fleire miljø, fagleg og geografisk. Frå årsskiftet 2020 har Vestland fylkeskommune teke del i eit samarbeid med Bymuseet, Universitetsbiblioteket og Middelalderklyngen for å sikre at i det minste eitt av dei to illuminerte handskrifa som finst av Landslova skal kunne synast fram i Bergen i 2024.

Det er stor interesse for jubileet nasjonalt, med to nav, eit ved Nasjonalbiblioteket i Oslo som har fått eit nasjonalt samordningsansvar frå Kulturdepartementet og eit miljø med fagleg samordning ved Middelalderklyngen ved Universitetet i Bergen, der mellom andre Bergen kommune og Vestland fylkeskommune er partnarar.

Politiske vedtak i saka

Fylkesutvalet i Vestland fatta følgjande vedtak 03.03.21:

1. Vestland fylkeskommune ser det som viktig å få på plass eit jubileum for Landslova 750 år i 2024 med fokus på demokratibyggning gjennom lov og styringsverk, frå Kristenretten til Landslova.
2. Vestland fylkeskommune set i gong forprosjekt for Magnus Lagabøtejubileum 2024 - Landslova 750 år som skissert i saka.
3. Fylkesrådmannen oppnemner styringsgruppe for forprosjektet.
4. Fylkesutvalet ser det som naturleg at partnararne tek del med eigne administrative ressursar i forprosjektet.

Forprosjektrapporten

Etter fylkesutvalsak i mars med vedtak om forprosjekt, vart styringsgruppa for forprosjektet nedsett, leia av fylkesdirektør for kultur, idrett og inkludering. Bergen kommune, Bymuseet, Universitetet i Bergen, Mellomalderklynga ved Universitetet i Bergen, Høgskulen på Vestlandet og Statsforvaltaren har vore deltakarar i forprosjektgruppa. Gruppa har hatt tre møter.

Forprosjektrapporten legg fram eit tidsbilete om historia bak jubileet, bakgrunnen for prosjektet, føremål for jubileet, tiltak i jubileet, jubileet som nav for samarbeid innan mellomalder, organisering og gjennomføring og kostnader og plan for finansiering.

Det var eit omfattande lovskapingsarbeid frå Olav Haraldsson og Kristenretten på Moster på 1000-talet til 1200-talet, då Håkon Håkonsson og Magnus Lagabøte, kongar i eit stort nordatlantisk rike, la grunnlaget for den tidlege mellomalderstaten. Ættesamfunnet og bondesamfunnet sine institusjonar vart innlemma og endra i eit sentraliserande styringsverk kring kongedømmet og den internasjonale, riksdekkande, regionale og lokale kyrkjeorganisasjonen. Vestlandet var sentrum både for rikssamling og den tidlege statsbygginga, og Bergen var det viktigaste setet for riket si samla styring og den største byen i Skandinavia som knutepunkt for politikk og handel i Nordsjøområdet.

2024 er det året då både Kristenretten på Moster og Magnus Lagabøte si landslov vert markert. På Moster vart det gjort vedtak på tinget mellom konge- og kyrkjemakt og bøndene om at sed og skikk skulle rette seg etter kristne normer. Dette vart i hundreåra etterpå vidareutvikla i ein lovskapingsprosess innan kyrkja og kongedømmet. Dette var viktig for den samfunnsomforminga som alt var i gang i 1024 og som skaut fart fram mot det store lovskapingsarbeidet under Håkon Håkonsson og Magnus Lagabøte. Gjennom eigne kristenrettar vart det lagt eit grunnlag for ein sterk kyrkjeorganisasjon. I 1276 følgde Magnus Lagabøte opp med ei eiga bylov. Det vart også laga ei farmannslov som regulerte sjørett og sjøfart, og Hirdskråa regulerte kongens nære administrasjon. Samfunnsområde etter samfunnsområde vart lagt under offentleg regulering. Lovskapingsverksemda på 1200-talet strakte seg på denne tida frå Vestlandskysten til Spania og arabiske område med endringar i islamsk lov. Eit globalt blick er utvidande for forståinga av heimleg utvikling.

Mandat og formål

Forprosjektet fekk i fylkesutvalsaka som mandat å avklare føremål og grunngeving for jubileet, mogleg aktualisering med relevans til samtida, skissere tilak, mogleg integrering av undervisningsopplegg for skulen, mogleg meirverdi for jubileet Moster 2024, meirverdi for arbeidet med bevaring og formidling av mellomalder i Vestland, deltaking og partnerskap, organisering og roller, samt finansiering.

Føremålet for jubileet, vert i forprosjektrapporten formulert til å gje auka kunnskapar om historie og kulturforståing. Kunnskap er eit mål i seg sjølv. Eit felles kunnskapsgrunnlag i samfunnet for kritisk tenkning og demokratisk deltaking er også avgjerande for evna til å gå inn i store og små samfunnsutfordringar. Kulturforståing kjem ikkje av seg sjølv - forståing byggjer på kunnskapar. Med «fake facts» og «fake news» som del av grunnlaget for det offentlege ordskiftet, kan dette ikkje understrekast nok.

Religionsskifte, rikssamling og tidleg statsdanning lyt sjåast i samanheng. Jubileet for Sankta Sunniva, vernehelgen for Bergen og Vestlandet, innleidde i 2020 eit tiår med markeringar der både helgenøya Selja, Kinn, Gulatinget, Agatunet, Moster og Bergen med Håkonshallen og Kristkyrkja vert sett på kartet. Det er viktig å sjå stadane og markeringane i samanheng, kvart kulturmiljø vert for lite i seg sjølv. Stadane fortel ei samanhengande historie, og dei fleste ligg langs kysten der Kystpilgrimsleia no skal utviklast, med nøkkelstader og pilgrimssentra. Over hav, langsetter kysten og inn fjordarmene segla skipa. Sjø og hav batt saman.

Det er viktig å fortelje historia om Vestlandet som den landsdelen der Harald Hårfagre hadde maktbasen som var utgangspunkt for rikssamlinga, der kristningsprosessen skaut fart og der Gulatinget vaks fram som eit av dei største og eldste lagtinga i Norden. Frå Vestlandet vart eit oversjøisk og nordatlantisk rike bygd, og eit stort lovskipingsarbeid frå kristenrett til landslov toppa seg på 1200-talet i Håkon Håkonsson og Magnus Lagabøte si tid.

I jubileumsåret 2024 kan det med god rett markerast i Bergen, på hele Vestlandet og i heile landet. I 2024 er det også 1000-årsjubileum for Kristenretten som vart vedteken på Mostertinget. Det første grunnlaget vart lagt for den riksdekkande kyrkjeorganisasjonen, som innordna ætte- og bygdesamfunnet i kyrkjesokn og ein internasjonal kyrkjeorganisasjon. I tida fram mot Magnus Lagabøte sitt lovarbeid utvikla både kyrkje og kongedømme seg til dei to sverda for samfunnsstyring Landslova føreset at dei skulle vere. Vi kan dra en line i samfunns- og statsbygging frå Moster til Bergen og frå Bergen til lagtinget i Gulen, der landslova vart vedteken. På dette tinget møtte kanskje Sigurd Brynjulfsson, gulatingmann i alle fall i 1280-åra, riksråd og riddar med sete på Agatunet. Audun Huggleiksson, lendmannen frå Hegranes i Jølster, var kongen si høgre hand både under Magnus Lagabøte og Eirik Magnusson og heilt sentral for lovskapingsarbeidet, kyndig i både romarrett og kyrkjerett etter studier i Paris og Bologna.

Kva skjedde med bondesamfunnet sine institusjonar med den sentraliseringa til konge og kyrkje lovskapinga førte til? Kva skjedde med dei lokale og regionale tinga og dømen, bøndene sitt organ for konfliktløysing? Kva type styringsideal vaks fram, la styringssystemet til rette for auka medverknad for fleire grupper eller det motsette? Kva med kvinnene sin råderett og deltaking på ulike arenaer, korleis var kvardagen til folk flest? Her er mange spørsmål som kan vekke undring og gje grunnlag for både forskning, formidling, undervisning og kunstnarlege og kulturelle arrangement. Nyfikna om tida før kristning og lovgjevingsverk kan også vekkast, der vi kan sjå andre moralomgrep enn dei frå tida etter kristninga.

Aktualisering av historia og relevans for samtida

Kunnskap om fortida kan også gje refleksjonar over styringssystemet i vår eiga samtid - slik kan *samfunnsbygging gjennom lov og styringsverk* - gjerne vere eit av hovudtema i aktualiseringa av jubileet. Og med det også refleksjonar over styringssystemet i vår eiga samtid - demokratiet sine vilkår lokalt og globalt.

Det er viktig å ikkje romantisere fortida eller gjere lesinga av fortida for enkel. Ei forenkla historieforståing og for den del feiring av jubileum kan gje grobotn for nasjonalistiske og ekstreme haldningar. Historia gjev uansett grunnlag for å ta opp dagsaktuelle tema og diskusjonar. Det å aktualisere utviklinga av lov og styringsverk gjennom eit jubileum for Magnus Lagabøte sitt lovskapingsarbeid, er eit spennande utgangspunkt for å sette fokus på vår tids utfordringar for demokratibyging, medborgarskap og inkludering i eit fleirkulturelt samfunn.

Eit spennande perspektiv for aktualisering kan vere rettstryggleik og rettshistorie sett frå samtida inn mot fortida. Kva kan vi sjå att i dag frå lovgevinga til Magnus Lagabøte, med retrospektiv spegel i forvaltningssystemet, til dømes innan velferdsrett, strafferett og eignedoms- og formuesrett?

Ut over kunnskap om dei historiske hendingane er jubileet eit godt høve til å reflektere over det sårbare demokratiet og kva ideologiske ekstremistiske haldningar vi må identifisere og kjempe mot dersom verdiar som inkludering og medborgarskap skal styrkast. Demokratiet står under press. Bygging av demokratiet på alle nivå gjennom styringsverk, skule, kultur og inkludering er eit viktig samfunnsopdrag.

Tiltak i jubileet

Så langt er følgjande tiltak foreslått:

- Jubileumsutstilling: Utstilling på Bryggens Museum, vonleg med åpning av kongehuset 21. mai, dagen føre åpninga av Festspillene i Bergen 2024. Det eine av dei to illuminerte handskrifta med Landslova, Codex Lund 15, er allereie sikra for jubileumsutstillinga.
- Kongemiddag i Håkonshallen i etterkant av utstillingsåpninga.
- Skulesatsing. Det kan her tenkast å utvikle læringsaktivitetar med alt frå identifisering av korleis kongssetet og byen såg ut til meir overordna tema som *demokrati og medborgarskap* (ref Kunnskapsløftet 2020), innretta mot både barnetrinn, ungdomstrinn og videregående skule. Det er dialog med Høgskulen på Vestlandet og lektorutdanninga ved Universitetet i Bergen om eit eige samarbeidsprosjekt i samband med forprosjektet for «Vestland i historien og skulen». Bymuseet har utvikla eit eige program mot skulane. ABM-institusjonane kan inviterast inn i eit samarbeid og danne ein infrastruktur i det omtalte prosjektet VLFK, UiB og HVL utviklar for historiefaget i skulane.
- Magnus Lagabøtejubileet som nav for samarbeid i Vestland mellom forsknings- og utdanningsmiljø og ABM-institusjonane og kommunar. Hausten 2020 og våren 2021 vart dei to første møta i eit nettverk for mellomaldersatsingar i Vestland, frå Moster til Selja, arrangert. Frå Moster, Gulatinget, Selje, Agatunet, Halsnøy, Bymuseet, Mellomalderklynga og Kystsogevekeane kom det fram idear om korleis samarbeid kan utviklast innan bygningsvern og kulturminnevern, skulesatsing, jubileumssamarbeid, lov, rett og demokrati, mellomalderkyrkjer og internasjonalt samarbeid i vesterveg.
- Vidareutvikling av internasjonalt samarbeid, mellom anna innan Håkon Håkonsson sitt Noregsvelde, i samsvar med eksisterande kultursamarbeid over Nordsjøen og *Strategi for internasjonalt samarbeid i Vestland 2020-2024*.
- Internasjonal forskningskonferanse hausten 2024 under den årlege mellomalderveka. Fagmiljøa vert invitert til å delta i tverrfagleg samarbeid, om *Lovkultur og statsutvikling* (inkludert Kristenretten), *Skriftkultur med kunsthistorie* og *Håkonshallen og Holmen med arkeologi og bygningshistorie*, med meir.
- Jubileumsting på Gulating med born og unge frå samarbeidspartnarar i vesterveg.
- Mellomalderveke og mogleg festival med utgangspunkt i Festningsdagane/Bergenhusdagane.
- Kulturarrangement i by og bygd.

Magnus Lagabøtejubileet som nav for samarbeid innan mellomalder:

- Nav for samarbeid i Vestland, for arbeidet med bevaring, forskning og formidling av mellomalder.
- Meirverdi for jubileet Moster 2024
- Nav for internasjonalt kultursamarbeid

Eit utvida samarbeid innan forskning, formidling og forvaltning av mellomalder og kulturarv internasjonalt ikkje berre i vesterveg, men globalt - til dømes mot Spania, Frankrike, Tyskland med fleire.

Organisering og gjennomføring:

- Ei fast gruppe med partnarar vil danne kjerna i jubileet med Universitetet i Bergen, Mellomalderklynga, Høgskulen på Vestlandet, Bergen kommune, Bymuseet og Statsforvaltaren på Vestlandet. Desse vil verte invitert til å danne ein jubileumskomite med fylkesordføraren som leiar. Herunder vil ei fagleg/administrativ samarbeidsgruppe verte etablert og moglege faglege undergrupper.
- Bymuseet har prosjektleiing og gjennomføringsansvar for jubileumsutstillinga.
- Forprosjektrapporten konkluderer med at Vestland fylkeskommune bør bruke egne ressursar til å leie det administrative arbeidet i nært fagleg samarbeid med Mellomalderklynga ved Universitetet i Bergen.
- Mellomalderklynga har fagleg ansvar og gjennomføringsansvar for den internasjonale forskningskonferansen.
- VLFK, HVL og UiB har ansvar for å integrere eit tema om kristenrett og landslov i prosjektet «Vestland i historien og skulen».
- Alt etter interesse og deltaking, bør omfang og organisering av festivaldelen i jubileet drøftast vidare, med tanke på ein eventuell eigen organisasjon for samordning og profilering.

Kostnader og plan for finansiering:

- Kontakt vil verte etablert med Nasjonalbiblioteket for sams dialog med Kulturdepartementet om statleg medverknad til jubileet i åra 2023 og 2024.
- Jubileumsutstillinga i Bymuseet utgjør den største kostnaden på mellom 7 og 9 millionar kroner. Ulike finansieringskjelder er mogleg og vil verta omsøkt.
- Til jubileumsmiddagen i Håkonshallen vert det søkt midlar frå ordføraren/Bystyret i Bergen.
- Frikjøp av fagressursar ved ABM-institusjonar og utdannings- og forskningsmiljøa krev midlar.
- Internasjonal forskarkonferanse vert gjennomført med midlar frå Mellomalderklynga.
- Leiing og administrativ førebuing vert gjennomført med egne ressursar hos Vestland fylkeskommune og øvrige partnarar.
- Delar av skulesatsinga inngår i eit eige prosjekt *Vestland i historien og skulen* som utviklar eige budsjett og finansiering.
- Kulturarrangement kan søke på ordinære midlar i stat, fylkeskommune og kommunar.

Vedtakskompetanse

Fylkestinget har vedtakskompetanse i denne saka.

Vurderingar og verknader

Økonomi: Gjennomføringa av jubileet er avhengig av finansiering frå ulike partar. Dette vil bli omsøkt. Administrative ressursar vert avsett innanfor budsjett. Andre eventuelle fylkeskommunale bidrag vert teke opp i samband med ordinær budsjettprosess.

Klima: ikkje relevant

Folkehelse: Gjennomføring av jubileet bidreg til å nå måla for folkehelsearbeid i utviklingsplan for Vestland 2020- 2024

Regional planstrategi: Gjennomføring av jubileet bidreg til å nå mål og sette i verk strategiar i utviklingsplan for Vestland 2020- 2024 og regional plan for kultur og idrett «Premiss kultur».

Konklusjon:

Arbeidet i forprosjektet har naturleg nok vore hemma av Koronapandemien, dette har gjort det vanskelegare å få til dei prosessane som er naudsynte for prosjektutviklinga.

Fylkeskommunedirektøren meiner likevel at arbeidet er komen langt nok til at fylkestinget kan ta stilling til om tinget ønskjer å gå vidare med prosjektet. Det vil i så fall verte lagt fram saker med presiseringar undervegs til fylkesutvalet, i første omgang gjeld dette organisering, budsjett og finansieringsforslag.

Fylkeskommunedirektøren vil peike på at det er særleg viktig å finne finansiering for jubileumsutstillinga, som vert den viktigaste synleggjinga av jubileet, og eit nav for heile Vestland

sitt bilete av det internasjonalt imponerende lovskapingsarbeidet under Håkon Håkonsson og Magnus Lagabøte. Fylkeskommunedirektøren vil også legge vekt på undervisningstiltak i skulen, med mogleg samordning med prosjektet «Vestland i historia og skulen», med VLFK, HVL og UiB ved lektorutdanninga som deltakarar. Fylkeskommunedirektøren ser også det potensialet jubileet har som nav for å utvikle ei mellomaldersatsing innan kultur, kulturminnevern og reiseliv på Vestlandet og ei mogleg samordning med fylkeskommunen sin internasjonale strategi.

Fylkeskommunedirektøren rår til at Fylkestinget inviterer partnerar til prosjektet og går vidare med førebuingar til eit jubileum i 2024, då kunnskapar og kulturforståing vil strekke seg frå Kristenretten til Magnus Lagabøte si landslov - og like til vår eiga tid.